

edildi (Lokmân b. Hüseyin, vr. 64^a). Bazı kaynaklarda bu tarih Muharrem 948 (Mayıs 1541) diye gösterilir. Bu sırada Avusturya'nın Budin'e saldırması üzerine Macaristan'daki mücadele yeniden başladı. Batıya yönelen Kanûnî Sultan Süleyman, İran'dan gelebilecek herhangi bir saldırıya karşılık doğu sınırlarının güvenliğini sağlamak için Sadrazam Hadım Süleyman Paşa'yı 26 Muharrem 948'de (22 Mayıs 1541) bir miktar kuvvetle Artova'ya gönderdi (a.g.e., a.y.). Gerekli müdafaa tedbirlerini alan ve Safevî taraftarı olduklarından şüphelenilen kimselerin durumunu teftiş eden Süleyman Paşa, Kanûnî Sultan Süleyman seferden dönünce tekrar İstanbul'a gitti. Ferdinand'ın yıllık vergi karşılığında Budin'in kendisine terkedilmesi teklifinin reddinde önemli rol oynadı.

1543'te İstolni Belgrad seferine çıkan Kanûnî Sultan Süleyman'ın maiyetinde hazır bulunan Süleyman Paşa seferde önemli görevler yaptı. Seferin ardından Edirne'de bir divan toplantısında, Mısır'daki valilikleri sırasında Mısır irsâliye hazinesi ve Bahadır Han'ın gönderdiği paralar hususunda padişahın huzurunda vezirlerden Hüsrev Paşa ile yaptığı münakaşa ağza alınmayacak sözlerle büyük bir tartışmaya dönüşünce Kanûnî Sultan Süleyman 13 Ramazan 951'de (28 Kasım 1544) her ikisini de azletti. Süleyman Paşa'ya emekli olarak Malkara'da oturması emredildi. Mısır'da birbirlerine iki defa halef-selef olan Süleyman Paşa ile Hüsrev Paşa'nın beylerbeyilikleri zamanındaki icraatlarının teftişine başlandı. Her iki paşa topladıkları mal ve paraların defterlerini divana sunarak birbirlerini suçladılar. Bu teftişle ilgili ilk kayıtlar Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi'nde bulunan *Mühimme Defteri*'nde yer alır (*Topkapı Sarayı Arşivi H. 951-952 Tarihli ve E-12321 Numaralı Mühimme Defteri*, s. 6-11, 57-65). İki yıl devam eden teftiş sürecinde çok yıpranan yaşlı Süleyman Paşa 954 Şaban ayı ortalarında (1547 Eylül sonu) Malkara'da vefat etti. Hadım Süleyman Paşa, özellikle Hindistan seferinde elde ettiği ganimetler sayesinde bir hayli servet sahibi olmuştu. 1000 kadar gümüş kemerli ve güçlü kuvvetli kölesini yanından hiç ayırmadığı söylenir. Vezirler arasında kapı halkının kalabalıklığı ile büyük ün kazanmıştı. Ayrıca Kahire'de pek çok eser yaptırdığı bilinmektedir. Kahire'nin Kûsûn mahallesinde bir zâviye ile (bk. SÜLEYMAN PAŞA MEDRESESİ) biri kale içinde, diğeri Bulak'ta iki cami, Yemen'de kendi adına cami, ribât ve hamam inşa ettirmiştir (el-Masry, bk. bibl.).

BİBLİYOGRAFYA :

BA, D.BRZ, nr. 20614, s. 41, 64; BA, KK, nr. 1764, s. 100; *Topkapı Sarayı Arşivi H. 951-952 Tarihli ve E-12321 Numaralı Mühimme Defteri* (nşr. Halil Sahillioğlu), İstanbul 2002, s. 9-12, 57-65; Matrakçı Nasuh, *Sefer-i Irakeyn*, s. 250, 259-260, 281; Sinan Çavuş [Matrakçı Nasuh], *Süleymanname: Tarih-i Feth-i Şikloş, Estergon ve İstol-Belgrad* (ed. Tülay Duran), İstanbul 1998, s. 157-159, 287-289, 309-319, 377-379, 551-553; Şemseddin İbn Tölün, *İ'lâmü'l-verâ* (nşr. M. Ahmed Dehmân), Dimaşk 1383/1964, s. 258; Lutfî Paşa, *Târih* (nşr. Kayhan Atik), Ankara 2001, s. 277, 282, 290-292, 295, 300; *Anonim Târih-i Âli Osman* (haz. Mustafa Karazeybek), (yüksek lisans tezi, 1994), İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 389-391; Celâlzâde, *Tabakâtü'l-memâlik*, vr. 129^b, 296^b, 333^b, 338^b; Bostan Çelebi, *Süleymanname*, Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 3317, vr. 60^b, 72^a, 160^a, 166^a; a.e., TTK Ktp., nr. 18, vr. 164^{a-b}, 183^a, 186^a, 201^b-205^a, 212^a; Feridun Bey, *Münşeât*, I, 551-554; II, 586, 591; Âli Mustafa Efendi, *Künhü'l-ahbâr*, İÜ Ktp., TY, nr. 5959, tür.yer.; Lokmân b. Hüseyin, *Zübdetü'l-tevârih*, TİEM Ktp., nr. 1973, vr. 64^{a-b}, 66^a, 67^{a-b}, 69^a; Peçuylu İbrâhim, *Târih*, I, 21; Zinkeisen, *Geschichte*, III, 5, 82-83; N. Jorga, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi* (trc. Nilüfer Epceli), İstanbul 2005, III, 26; H. Melzig, *Büyük Türk Hindistan Kapılarında. Kanuni Sultan Süleyman Devrinde Amirâl Hadım Süleyman Paşa'nın Hint Seferi*, İstanbul 1943, tür.yer.; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, II, 393-397, 549; N. Ahmet Asrar, *Kanunî Sultan Devrinde Osmanlı Devletinin Dinî Siyaseti ve İslâm Âlemi*, İstanbul 1972, s. 258-267; M. Yakub Mughul, *Kanunî Devri Osmanlılar'ın Hint Okyanusu Politikası ve Osmanlı-Hint Müslümanları Münasebetleri (1517-1538)*, Ankara 1987, s. 132-172; Ahmed M. el-Masry, *Die Bauten von Hâdim Sulaimân Pascha (1468-1548)*, Berlin 1991; Sinan Çukuryurt, *Matrakçı Nasuh'un Süleymanname'si (1^a-95^b) (Transkripsiyon ve Değerlendirme)*, (yüksek lisans tezi, 2003), MÜ Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, s. 6, 21-23, 31, 51-52, 93; Davut Erkan, *Matrakçı Nasuh'un Süleyman-nâmesi: 1520-1537* (yüksek lisans tezi, 2005), MÜ Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, metin, vr. 97^a; Fevzi Kurtoglu, "Hadım Süleyman Paşa'nın Mektupları ve Belgrad'ın Muhasara Pîlânı", *TTK Belleten*, IV/13 (1940), s. 53-87; Cengiz Orhonlu, "XVI. Asrın İlk Yansında Kızıldeniz Sahillerinde Osmanlılar", *TD*, XII/16 (1962), s. 9-13; Şerafettin Turan, "Süleyman Paşa", *İA*, XI, 194-197; C. Orhonlu, "Khâdim Süleyman Paşa", *El²* (İng.), IV, 901-902.

ERHAN AFYONCU

SÜLEYMAN PAŞA, Malatyalı (ö. 1098/1687)

Osmanlı sadrazamı.

Malatya'da doğdu. Ermeni asıllı olduğu yolundaki rivayet zayıf ve şüphelidir. "Koca" lakabıyla da anılır. Akkrabasından Kapağası İsmâil Ağa'nın aracılığıyla küçük yaşta Atmeydanı'ndaki İbrâhim Paşa Sarayı'na girdiği, ardından Enderun'a alınıp eğitim kademelerinden geçerek tülbent

ağalığına kadar yükseldiği bilinmektedir. Silâhdar, onun Enderun'a alınmasından sonra Seferli Koğuşu'na miftah şâkirdi yaptırdığını ve Has Oda'ya intikal ettiğini belirtir (*Târih*, II, 293). 1050'de (1640) Arnâvut Mûsâ Paşa'nın yerine silâhdarlığa getirildi; ardından vezirliğe yükselip altı ay kadar kubbe vezirliğinde bulundu. 12 Cemâziyelevvel 1054'te (17 Temmuz 1644) Rum eyaleti beylerbeyi (BA, *Ruûs Defteri*, nr. 258/51 A, s. 45) ve daha sonra Erzurum valisi oldu. Bu görevdeyken İran'dan gelip kendisinin on yıl önce katledilmiş bulunan Abaza Mehmed Paşa olduğunu iddia eden birinin Erzurum'da çıkardığı karışıklıklarla uğraştı ve onu ortadan kaldırmayı başardı (Evliya Çelebi, I, 236-238). Bu âsinin 8 Rebîülâhîr 1056'da (24 Mayıs 1646) İstanbul'a gönderilen başının Abaza'ya aidiyeti hakkındaki şüpheli gidermek için İstanbul'a çağrıldı (Kâtib Çelebi, II, 292). İstanbul'a gittikten sonra Çeşme'de Anadolu askerini Girit'e sevk etmekle görevlendirildi (Cemâziyelevvel 1057 / Haziran 1647). Ardından Sakız muhafızlığında bulundu (a.g.e., II, 313). İstanbul'a dönüşünde vezâret hasları ile tekrar kubbe veziri oldu ve Sultan İbrâhim'in küçük yaştaki kızı Ayşe Sultan ile evlendirildi. Onunla beş ay nikâhlı kaldı. Ayşe Sultan daha sonra İpsir Mustafa Paşa'ya verildi. Alderson'un Süleyman Paşa'nın zevcesini IV. Murad'ın kızı, İpsir Mustafa Paşa'nın zevcesini Sultan İbrâhim'in kızı olarak göstermesi yanlıştır (*The Structure of the Ottoman Dynasty*, lv. XXXVI, XXXVII).

Kara Murad Paşa, on aylık ikinci sadâretinde karşılaştığı birtakım güçlükler ve hakkındaki isnatlar neticesinde mevkiini muhafaza edemediğinden sadâret, padişah üzerinde büyük nüfuzu olan eski yenicî ağalarından Karahasanzâde Hüseyin Ağa'nın rolüyle 16 Şevval 1065'te (19 Ağustos 1655) kubbe veziri Süleyman Paşa'ya verildi. Çok güç şartlarda sadrazam olan Süleyman Paşa'nın altı ay on gün devam eden görevi sırasında ortaya çıkan belli başlı hadiseler Celâfi ve valilerin yol açtığı karışıklıklar, Girit ve Kırım olaylarıyla mali sıkıntılar çerçevesinde toplanabilir.

Süleyman Paşa, gerek şahsiyeti gerekse mevkiinin durumu sebebiyle zaruri olan ıslahatı yapacak güçte değildi. Nitekim sonradan Köprülü Mehmed Paşa'nın sadârete getirilmesine sebep olan mimar Kasım Ağa, Süleyman Paşa'ya neden kapıkulu sayısını azaltıp malî tasarrufta bulunmadığını ve liyakatli kimseleri iş başına getirmediğini sorduğunda Süleyman

Paşa nüfuzlu kimselerin himayesi sebebiyle iş başındakileri uzaklaştıramadığını, etrafını çeviren casus ağının liyakatli kimselerle temasına bile engel olduğunu, malî kudreti olmayanlarla iş yapamayacağını, geleceğe yönelik tedbirler almak yerine günlük ihtiyaçları karşılamakla uğraştığını bildirmişti (Naîmâ, VI, 135). Malî sıkıntıyı gidermek için iki üç yıllık vergilerin peşin para ile iltizama verilmesi, yahudi sarraflardan alınan züüf akçenin kapıkuluna ulûfe olarak dağıtılması gibi uygulamalar kaldırılabileceği yerde arttırılmaktaydı. Devlet memuriyetleri altı yedi ayda bir satılıp her ulûfe dağıtımında istikraz adıyla Enderun hazinesinden birkaç yüz kese alındığı halde malî sıkıntı önlenememekteydi. Son defa tevcihler, müsâdere ve istikrazlarla sağlanan para maaşlara yetmediğinden defterdarın etrafındaki mültezimlerin telkiniyle hazinedeki sağlam para sarraflara verilip çingene ve meyhane akçesi denilen kırkık ve kızıl (bakırı çok) akçe ile değiştirilerek güçlülük ulûfe tamamlanabilmişti. Fakat bu durumun bir karışıklığa yol açacağını farkında olan Süleyman Paşa sadâretten feragat ettiğini vâlide sultana bildirdi. Devlet üzerinde nüfuz sahibi olanların çoğu, onun son derece mülayim bir adam ve kendi nüfuzlarının devamı için bir siper olduğunu düşünerek azlini istememekteydi. Ancak bazı devlet adamları sadâretin bir ehline verilmesini Dârüssaadde ağası vasıtasıyla vâlide sultana telkin etti. Gizlice yapılan istişarelerden sonra 2 Cemâziyelevvel 1066 (27 Şubat 1656) tarihinde mühür Süleyman Paşa'dan alınarak Girit serdarı Deli Hüseyin Paşa'ya gönderildi. Süleyman Paşa bir bakıma azledilmiş olmakla hayatını kurtarmıştı. Nitekim alınan yanlış malî tedbirler, Girit'ten gelen yeniçerilerin 9 kış mevâcib talebiyle yaptıkları gösteriye eklenince daha mührün alınmasından bir hafta geçmeden Çınar Vak'ası adıyla anılan çok vahim hadise patlak vermişti.

Çınar Vak'ası'nın ardından Süleyman Paşa 6 Cemâziyelâhîr'de (1 Nisan) Bosna vilâyetine tayin edildi. 14 Safer 1067'ye (2 Aralık 1656) kadar bu hizmette kaldı (Silâhdar, I, 36). Bosna'dan azlinden iki yıl sonra padişahın Celâli isyanlarının bastırılması hareketini takip etmek için Bursa'da bulunduğu sırada İstanbul kaymakamlığına getirildi (4 Zilkade 1069 / 24 Temmuz 1659). 16 Zilkade 1070'te (24 Temmuz 1660) Odunkapısı'ndan çıkan yangın, Kaymakam Süleyman Paşa'nın bütün gayretlerine rağmen kırk dokuz saat devam ederek Fatih-Unkapanı-Eminönü ve Sultanahmet-Kadirga-Samatya arasına yayılıp devrin kaynaklarına göre 280.000 evi harap etti. Yangının yayılmasında kusurlu bulunan Süleyman Paşa azledilerek Edirne'ye çağrıldı. Ardından Silistre (Özü) beylerbeyliğine gönderildi. 1663 sonbaharında Don Boğazı'nda Kazaklar'ın kayıklarıyla Karadeniz'e geçerek sahilleri vurmalarını önlemeye çalıştı. Ancak bunda da başarılı olamadı. Sisli bir havada Kerç Boğazı'ndan çıkan Kazaklar'ın yine etrafı yağmalamasından sorumlu tutulacağını düşünüp kendini kurtarmak için boğazın muhafazasında bulunan Azepler ağası Mehmed Ağa'yı gafletle, Karadeniz donanması serdarı Mehmed Paşa'yı ise vakitsiz İstanbul'a dönmekle itham ederek idamlarına yol açtı. Karadeniz'e tekrar donanma çıkarıldıysa da Kazaklar bir fırsatını bulup izlerini kaybettirdiler. Süleyman Paşa, yine Bucak sınır boylarında Akkırman muhafazasında bulunurken 3 Zilkade 1075'te (18 Mayıs 1665) ikinci defa İstanbul kaymakamı tayin edilince Akkırman'dan süratle ayrılıp 17 Zilkade'de (1 Haziran) İstanbul'a geldi. Bu defa da İstanbul'da yangın âfetiyle karşılaştı. 10 Muharrem 1076 (23 Temmuz 1665) gecesi Galata önünde bir kalvon, ertesi gece bir câriyenin verdiği ateşle Topkapı Sarayı'nın Harem'i ve civarındaki binalar yanmış, Harem halkı önce Çayır Köşkü'ne, ardından Eski Saray'a nakledilmişti. 25 Muharrem'de (7 Ağustos) Odun-

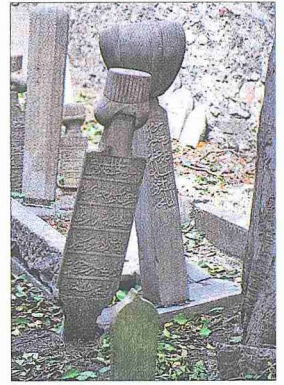
kapısı'ndan çıkan bir yangının Zindankapı'ya kadar olan sahayı kül ettiği haberi padişaha ulaşmıştı. Verilen şiddetli emirlerle yangını kasten çıkaran kundakçılar yakalanıp nisbî bir huzur temin edilebildi. IV. Mehmed, Edirne'den Gelibolu yoluyla İstanbul'a dönerken Kaymakam Süleyman Paşa tarafından 29 Rebîülevvel'de (9 Ekim) Küçükçekmece'de karşılandı. 2 Rebîülâhîr'de (12 Ekim) padişah ve sadrazam şehre girdiklerinde Süleyman Paşa'nın kaymakamlığı da sona ermiş oldu ve tekrar kubbe vezirleri arasına katıldı. Girit seferi dolayısıyla padişahın Edirne'ye hareketini (7 Şevval 1076 / 12 Nisan 1666) takiben vâlide sultan ve şehzadelerin de Edirne'ye hareketi kararlaştırılmış olduğundan Süleyman Paşa vâlide sultan konakçılığıyla görevlendirildi. Ardından Erzurum valiliğine gönderildi (3 Zilhicce 1076 / 6 Haziran 1666). Bir yıl sonra azledilerek vezâret hasları ile emekliliğe sevk edildi (28 Zilhicce 1077 / 21 Haziran 1667). Son yirmi yılını Üsküdar'daki evinde geçiren Süleyman Paşa, seksen yaşlarında iken 15 Rebîülâhîr 1098 (28 Şubat 1687) tarihinde vefat ederek evi civarında hazırlanmış olduğu mezara defnedildi. Kaynaklarda yumuşak tabiatlı, saf, dindar, ancak şanssız bir devlet adamı olarak nitelendirilir.

BİBLİYOGRAFYA :

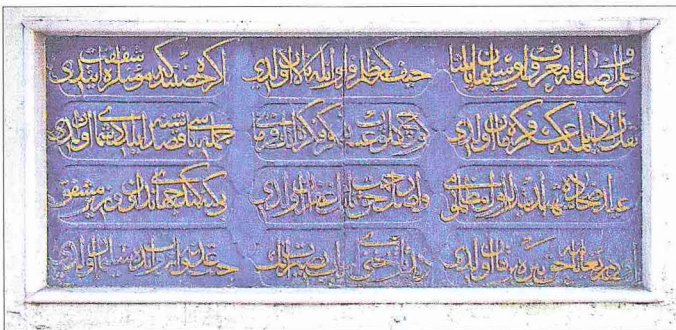
Kâtib Çelebi, *Fezleke*, İstanbul 1287, II, 292, 313; Karaçelebizâde Abdülaziz Efendi, *Rauzatü'l-ebrâr*, Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 2163, vr. 6^b; Mehmed Halife, *Târih-i Gulmanî*, İstanbul 1340, s. 36; Vecîhî Hasan, *Târih*, Süleymaniye Ktp., Hamidiye, nr. 917, vr. 46^b, 47^b, 49^a; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, I, 236-238; II, 167; Abdurrahman Abdi Paşa, *Vekâyi'nâme*, TSMK, Koşuşlar, nr. 915, vr. 12^b, 25^b, 26^b, 70^a-72^a, 93^b-104^a, 117^b; Naîmâ, *Târih*, VI, 106-108, 135-138, 155, 282, 401; *Hadikatü'l-vüzerâ*, s. 101; Silâhdar, *Târih*, I, 16, 26, 36, 166, 183-185, 255, 379, 384, 389, 410, 434; II, 264, 293; Râşid, *Târih*, I, 97, 105, 129; A. D. Alderson, *The Structure of the Ottoman Dynasty*, Oxford 1956, lv. XXXVI, XXXVII; Bekir Kütükoğlu, "Süleyman Paşa", *İA*, XI, 197-200.

BEKİR KÜTÜKOĞLU

Malatyalı Süleyman Paşa'nın Üsküdar'da inşa ettirdiği caminin haziresindeki mezarı (arka planda baş taşında kallâvî kavuk olan)

Malatyalı Süleyman Paşa'nın şehâdeti için yazılan, Üsküdar'daki camisinin çevre duvarı üzerinde yer alan kitâbe